

'Sociale autonomie'

'Aansluiting zoeken en houden bij een groep'

Inhoudsopgave

Toelichting bij deze handelingssuggestie	2
Aanpak	3
<i>Leerdoelen</i>	3
<i>Pedagogische interventies</i>	4
<i>Randvoorwaarden</i>	5
<i>Suggesties voor aanpak</i>	5
<i>Verwijzing naar spellen/prentenboeken</i>	8
Achtergrondinformatie	10
Bronnen	10

*Door te klikken op een regel in de inhoudsopgave, ga je direct naar de bijbehorende tekst;
Als je in de tekst klikt op een blauw pijltje ga je terug naar de inhoudsopgave.*

Toelichting bij deze handelingsuggestie

Leerkrachtvragenlijst Sociale autonomie

1. Zegt wat het ergens van vindt.
2. Komt verbaal voor zichzelf op.
3. Maakt eigen keuzes.
4. Regelt eigen zaken.

Leerlingvragenlijst Je mening geven of ideeën uitvoeren.

1. Ik zeg wat ik ergens van vind.
2. Ik zeg het als ik iets wel of niet wil.
3. Ik kom voor mezelf op.
4. Ik kies wat ik zelf wil.
5. Ik regel mijn eigen zaken.

Onder **sociale autonomie** wordt het volgende verstaan: *Sociale autonomie is de vaardigheid de eigen mening en behoeften tot uitdrukking te brengen en hieraan trouw te blijven.*

Onder **aansluiting zoeken en houden bij een groep** wordt het volgende verstaan: *Aansluiting zoeken en houden bij een groep gaat over het invoegen in een groep of groepje en het deel gaan nemen aan de gezamenlijke activiteit(en) van de anderen. Het is zoeken naar ruimte tussen de anderen. Het gaat over het leren kennen van de groepsregels en normen. Het gaat over actief deelnemen aan de groep door (nieuwe) contacten te maken en een bijdrage te leveren aan het groepsbelang.*

Aanpak

Leerdoelen

Bedenk vooraf: *Welk doel/welke doelen wil ik bereiken door te handelen?*

Preventief en curatief

De leerlijn met doelen uit deze handelingssuggestie kun je zowel preventief als curatief gebruiken. Wanneer je er preventief mee aan de slag wilt, kijk je welke doelen passen bij de leeftijd van de leerlingen in je groep. Je werkt gericht aan de doelen met passende activiteiten, net als je bij de cognitieve vakken doet. Daarnaast is het ook goed mogelijk om curatief met de leerlijn aan de slag te gaan wanneer je hebt gemerkt dat (een deel van) je groep uitvalt op het gebied van sociale autonomie en het aansluiting zoeken en houden bij een groep.

Doel kiezen

Onderstaande leerlijn laat zien welke doelen bij welke ontwikkelingsleeftijd passen. Kies uit deze leerlijn een passend doel waar je met de groep of een individuele leerling aan wilt werken. Kijk daarbij naar wat de groep of leerling al wel beheerst en welk doel dus een passende volgende stap is.

Kijk daarnaast ook in het ZIEN! profiel naar waar de leerling/groep al goed in is. Dit kan gebruikt worden als compenserende factor(en): Welke doelen waar je aan zou kunnen werken, doen het meest een beroep op vaardigheden die een groep/leerling al meer laat zien? Daar kun je vaak het beste starten, omdat de kans op succes het grootst is als een leerling al aspecten beheerst. Voor sociale autonomie kan dit sociale flexibiliteit zijn (balans egoveerkracht) en sociaal initiatief (ruimtenemende vaardigheden).

<4 jaar	4-6 jaar	6-8 jaar	8-10 jaar	10-12 jaar
<ul style="list-style-type: none">• Maakt aan een ander kind duidelijk wat hij niet wil	<ul style="list-style-type: none">• Vertelt een idee (spel, activiteit) aan een groepje medeleerlingen• Benoemt dat hij een andere keuze wil maken dan de ander	<ul style="list-style-type: none">• Kent eigenschappen van zichzelf• Zegt nee tegen een onredelijk verzoek• Durft een andere keuze te maken dan een dominant persoon in de klas	<ul style="list-style-type: none">• Geeft zijn mening over een onderwerp wanneer een meerderheid een andere mening heeft	<ul style="list-style-type: none">• Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitingen door dit te zeggen• Neemt een leidende rol aan en houdt daarbij rekening met de wensen van zichzelf en anderen

Door te klikken op een doel, ga je direct naar de aanpak die daarbij aansluit.

Aanpak

Denk eerst na over de volgende punten en baseer je aanpak op de antwoorden.

- Wil ik klassikaal of individueel aan deze ontwikkeltaak werken?
- Zie je het gedrag al wel in uitnodigende situaties? Oefen dan in niet-uitnodigende situaties. Zie je het gedrag nog vrijwel niet? Oefen dan in eerste instantie zoveel mogelijk in uitnodigende situaties.
- Denk bij je aanpak ook na over verschillen tussen jongens en meisjes. Jongens zijn meer lichamelijk ingesteld en meisjes meer verbaal. Jongens uiten hun emoties meer fysiek (duwen, stoeien). Ze hebben letterlijk en figuurlijk behoefte aan ruimte.

Pedagogische interventies

Bedenk bij bovenstaande doelen: *Wat vraagt dit van mij als leerkracht?*

Sociale autonomie voor deze groep is laag. Vraag je bij jezelf af wat jouw leerkracht gedrag is. Is jouw gedrag heel ruimtenemend: ben je veel aan het bepalen in de klas en vind je moeilijk om dingen los te laten? In dat geval kan het zijn dat de leerlingen geen ruimte voelen om sociale autonomie te laten zien.

Er zijn vijf pedagogische vaardigheden die je als leerkracht kunt inzetten om problemen te voorkomen en aan te pakken. Dit zijn:

- Leiding geven en grenzen stellen
- **Monitoring: balanceren tussen ruimte nemen en ruimte geven**
- **Positieve betrokkenheid tonen**
- Positieve bekrachtiging geven
- Leren problemen oplossen

Voor kinderen met een lage sociale autonomie kun je werken aan de volgende vaardigheden bij aansluiting zoeken en houden bij een groep.

Monitoring: geef een leerling ruimte om zichzelf te kunnen laten zien in de groep. Doe een stap terug en wacht of de leerling zelf sociale autonomie laat zien: geeft hij uit zichzelf zijn mening, durft hij nee te zeggen en komt hij voor zichzelf op? Wanneer dit niet het geval is, kun je als leerkracht ruimte nemen en hem helpen. Betrek hem bij de groep door het uit te nodigen om te reageren.

Positieve betrokkenheid tonen: laat aan de leerling zien dat je geïnteresseerd bent in zijn mening door na afloop van groepsactiviteiten bewust tijd te nemen hiervoor. Stel vragen die de leerling stimuleren om zijn mening te geven en te vertellen over hoe hij de groepsactiviteit heeft ervaren. Reageer vanuit een open houding waarbij je uitstraalt dat iedereen zijn eigen kwaliteiten heeft en dat nieuwe dingen leren bestaat uit kleine stappen.

Randvoorwaarden

Bedenk: *Welke zaken moeten op orde zijn, voordat ik aan een doel kan werken?*

Voordat er een proces plaatst kan vinden, zijn er eisen waaraan voldaan moet worden. Zo zijn welbevinden en betrokkenheid vaak voorwaardelijk voordat aan de ZIEN! dimensies gewerkt kan worden. Hoe staat het hiermee in jouw klas?

Welke zaken moeten bij de leerlingen op orde zijn, waar je niet zonder kunt omdat een nieuwe aanpak anders niet werkt? Denk aan de behoeftenpiramide van Maslow: zijn de lichamelijke behoeften vervuld, en voelen kinderen zich veilig en zeker in de klas? Pas daarna kan aan de behoefte voor sociaal contact voldaan worden.

Zorg ook dat het klassenmanagement op orde is: kies een klasindeling die past bij de werkvormen die je toepast en die aansluit bij de vaardigheden van de leerlingen. Zorg voor duidelijke regels en hanteer ze consequent. Zorg voor activiteiten die uitdagen/in de zone van naaste ontwikkeling zitten en tegelijk ook haalbaar zijn.

Suggesties voor aanpak

Bedenk bij het kiezen van een suggestie: *Welke aanpak past bij het doel dat ik gekozen heb?*

Bij elke suggestie staat voor welke ontwikkelingsleeftijd de activiteit geschikt is, maar vaak kan het met kleine aanpassingen ook bij oudere/jongere kinderen toegepast worden. De activiteiten zijn vaak klassikaal, maar kunnen individueel gemaakt worden door als leerkracht die ene leerling in de gaten te houden en extra te stimuleren. Denk bij elke activiteit na over wat deze van jou vraagt wat betreft pedagogische interventies.

Maakt aan een ander kind duidelijk wat hij niet wil (<4 jaar) – tijdens het spelen

Dit kan gekoppeld worden aan het maken van een keuze. Bijvoorbeeld samen spelen tijdens het kiesmoment, maar iets anders willen doen dan wat de ander voorstelt. Als leerkracht is het goed om in de buurt te zijn, zodat ze terug kunnen vallen op hem/haar als dit nodig is.

In kringgesprek hier kort aandacht aan geven als tijdens het spelen een dergelijke situatie naar voren is gekomen. Eventueel kun je deze naspelen met poppen: Een situatie waarbij iemand het niet met de ander eens was en dit benoemde.

- Het gebruiken van een succeservaring van kleuters kan hen een goed gevoel geven en is een voorbeeld voor andere kleuters.

Vertelt een idee (spel, activiteit) aan een groepje medeleerlingen (4-6 jaar) – een voorwerp voor de spreker

Verdeel de klas in groepjes en laat ze praten over een onderwerp (bijvoorbeeld wat ze het weekend gedaan hebben). Het kind dat aan het woord is, krijgt een bal of ander voorwerp in zijn handen. Wanneer hij klaar is, geeft hij de bal door aan de volgende. Als iedereen geweest is, komt de bal weer bij het eerste kind uit.

- Ditzelfde kun je doen met activiteiten. Het kind dat een bepaald voorwerp heeft, mag vertellen wat hij wil gaan doen.

Benoemt dat hij een andere keuze wil maken dan de ander (4-6 jaar) – kiezen activiteit

Laat leerlingen tijdens het kiezen van een activiteit benoemen met wie ze graag zouden willen spelen. Benoem dat andere kinderen mogen aangeven of ze wel of niet de activiteit willen doen, en dat het belangrijk is dat ze hier eerlijk in zijn. Je mag soms best een andere keuze willen maken. Willen ze niet hetzelfde doen, bedenk dan samen een oplossing.

Kent eigenschappen van zichzelf (6-8 jaar) – kwaliteiten benoemen

Voor sommige kinderen is het moeilijk om zelf eigenschappen te bedenken die bij je passen. Je kunt ze hier mee helpen door ze te laten kiezen uit twee tegenstellingen: *kun je goed vertellen, of ben je goed in luisteren? Vind je het leuk om spannende dingen te doen, of niet? Ben je goed in rekenen of taal?*

- Je kunt een blad maken waarop zulke tegenstellingen staan. Laat de kinderen dit invullen. Bespreek het na en laat ze een voorbeeld geven: In welke situatie zie je deze eigenschap bij jezelf?
- Je kunt ook kaartjes/plaatjes gebruiken, zoals die van het kinderkwaliteitenspel, spiegel jezelf spel of deugdenspiel. Deze kun je ook zelf maken. Er zijn op internet veel voorbeelden te vinden. Zoek eens op 'kwaliteiten kinderen'. Deze plaatjes maken de eigenschappen visueel en zo duidelijker voor de leerlingen.

Ook klassikaal of in kleine groepjes zijn er veel activiteiten te bedenken. Het is vaak makkelijker om eigenschappen van een ander te bedenken. Zet hier op in, zodat leerlingen leren hoe anderen over hun denken. Het kan hierna makkelijker zijn om iets over zichzelf te noemen.

- Denk aan het zonnetje van de week. Zet één leerling centraal en laat de rest van de klas iets noemen wat deze persoon goed kan.
- Deel de leerlingen in in groepjes en laat ze een ranking maken. Stel een vraag als: *Wie kan goed helpen?* Op 1 zetten ze degene die zij vinden dat dat het beste kan. Je kunt ervoor kiezen om een ranking te maken van iedereen in het groepje, of om een top 3 te maken. De vragen kun je klassikaal stellen, of ze op papier geven zodat het groepje op eigen tempo er doorheen kan. Bedenk wel verschillende vragen, zodat alle leerlingen kans hebben om op 1 te komen. Laat het ze na afloop bespreken en benoemen waarom ze voor iemand hebben gekozen. Laat ook de ander hierop reageren: kun je je erin herkennen? Ben je het ermee eens?

Zegt nee tegen een onredelijk verzoek (6-8 jaar) – oefenen met nee zeggen

Oefen met de kinderen in het zeggen van 'nee'. Deel de groep in tweeën en laat de ene helft aan de ander vragen of ze iets mogen lenen, en de andere helft daar op reageren met nee. Hoe kun je dit netjes zeggen?

- Bespreek met de kinderen hoe je netjes zegt dat je iets niet wilt.
- Herhaal de oefening, laat de kinderen nu het verzoek afwijzen maar dan zonder het woord 'nee' te zeggen.

Durft een andere keuze te maken dan een dominant persoon in de klas (6-8 jaar) – keuzes maken

Probeer verschil te maken in de manier waarop je kinderen laat kiezen. Hieronder staan een aantal suggesties:

- Think, pair, share. Laat kinderen eerst voor zichzelf opschrijven wat ze willen, daarna in tweetallen uitwisselen en vervolgens met de klas.
- Schrijf op het bord de keuzes en laat elk kind zijn keuze kenbaar maken door er een streepje bij te zetten, of een geel plakbriefje op te plakken. Dit kan anoniem.
- Gebruik een online medium, zoals [kahoot](#) om de mening van leerlingen (anoniem) te vragen.
- Met het gebruik van een placemat dwing je leerlingen om eerst zelf na te denken en dan met elkaar te bespreken welke oplossing het beste is.

Geeft zijn mening over een onderwerp wanneer een meerderheid een andere mening heeft (8-10 jaar) – mening geven

Zie bovenstaande suggestie. Er zijn verschillende manieren te bedenken waarop kinderen hun mening kunnen geven. Bij de manieren waarbij kinderen anoniem hun keuze kenbaar kunnen maken, zal het voor de kinderen makkelijker zijn om een afwijkende mening te geven. Vooral voor kinderen die het moeilijk vinden, zal dit eerst een veilige manier zijn. Hierna kun je andere manieren gebruiken, waarbij hun mening iets minder anoniem blijft, bijvoorbeeld met gebruik van een wisbordje die ze omhoog houden.

- Zorg voor een veilige omgeving, waarbij kinderen elkaar niet uitlachen maar de mening van een ander accepteren.

Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitingen door dit te zeggen (10-12 jaar) – rollenspel

Laat de kinderen situaties uit- of naspelen in een rollenspel waarbij ze voor zichzelf op moeten komen. Voor de jongere kinderen kun je een rollenspel van tevoren helemaal vastleggen. Bijvoorbeeld door een verhaal (uit een prentenboek) letterlijk na te spelen. Dit kan in de vorm van een rollenspel, maar kan ook met poppen gebeuren.

Bij oudere kinderen kun je de klas verdelen in groepjes en elk groepje een situatie meegeven, waarbij ze zelf moeten bedenken hoe het afloopt. Je kunt elk groepje dezelfde situatie meegeven zodat je de aflopen met elkaar kunt vergelijken, of elk groepje een andere maar wel soortgelijke situatie. Belangrijk hierbij is dat je elk rollenspel na afloop bespreekt met de klas. Wat was er goed/realistisch, hoe reageert de ander erop?

Ook kun je de leerlingen zelf een situatie laten bedenken waarin ze moeten opkomen voor zichzelf bij ongewenste aanrakingen of uitingen (10-12 jaar). Geef vooraf genoeg tijd om een situatie te bedenken en uit te werken, voor ze beginnen met uitspelen

N.B. deze suggestie staat ook in SA-sluiten en onderhouden van vriendschappen

Neemt een leidende rol aan en houdt daarbij rekening met de wensen van zichzelf en anderen (10-12 jaar) – taken binnen het groepje

Verdeel de klas in gelijke groepjes voor een (samenwerkings)opdracht. Dit kan een discussie zijn, het maken van een spellingsdictee, of een spelletje waarbij ze zo snel mogelijk iets moeten opschrijven (plaatsen die beginnen met de letter d, dieren met een k, sommen met als antwoord 360, etc.).

Geef enkele leerlingen uit het groepje een extra taak. Zorg dat één van de kinderen leider is, daarbij kun je bijvoorbeeld kiezen voor een notulist die alles opschrijft, of tijdsbewaker. Zorg ook dat enkele kinderen geen taak hebben, zodat zij meer moeten volgen. Zorg dat de leider duidelijke taken heeft, zoals het geven van de beurt en zorgen dat kinderen niet door elkaar praten. Andere kinderen moeten hier naar luisteren. Wanneer deze taken van tevoren duidelijk gemaakt zijn, zal het voor kinderen iets makkelijker worden om een leidende rol aan te nemen. Ook zorgen kleine groepjes ervoor dat het minder eng is.

N.B. deze suggestie staat ook in SA-samenwerken en samenspelen

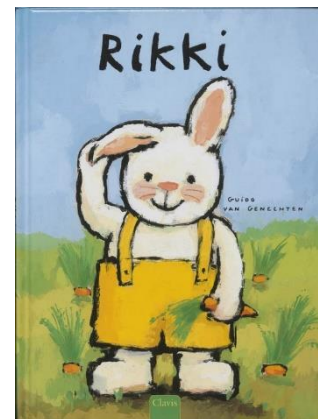
Verwijzing naar spellen/prentenboeken

Bedenk: Hoe kan ik materialen inzetten om te werken aan de leerdoelen?

Het inzetten van spellen/prentenboeken kan een effectieve bijdrage leveren bij het werken aan sociale autonomie binnen het aansluiting zoeken en houden bij een groep. Hieronder volgen twee suggesties. Gebruik dit ter inspiratie en kijk wat er op jouw school aanwezig is.

Prentenboek 'Rikki' / Guido van Genechten / *Uitgeverij: Clavis*
/ geschikt voor: onderbouw

Er bestaan dikke konijnen en dunne konijnen, slimme konijnen en domme konijnen, brave konijnen en stoute konijnen, jongenskonijnen en meisjeskonijnen. En allemaal hebben ze twee lange oren. Rikki ook, alleen zijn rechteroor hangt naar beneden. Rikki komt er in dit prentenboek achter dat hij anders is en zoekt zijn plekje in de groep.

Dit verhaal over Rikki is een geschikt verhaal om het met kinderen hebben over eigenschappen van jezelf, er bij (willen) horen en elkaar accepteren. Dit sluit goed aan op de doelen van sociale autonomie en het zoeken en houden van aansluiting bij een groep.

Prentenboek 'Wil je op de foto, Bino?' / Marcel van Driel /
geschikt voor: onderbouw

Bino is een albino pinguïn en heeft er moeite mee als er een foto wordt genomen van de hele klas. Hij is bang dat hij niet te zien zal zijn tegen de achtergrond van de sneeuw. Hij verzint zelf een oplossing, door de volgende dag verkleed naar school te komen. Maar dan wordt hij uitgelachen. Met de hele groep komen ze er toch uit en komt Bino duidelijk op de foto.

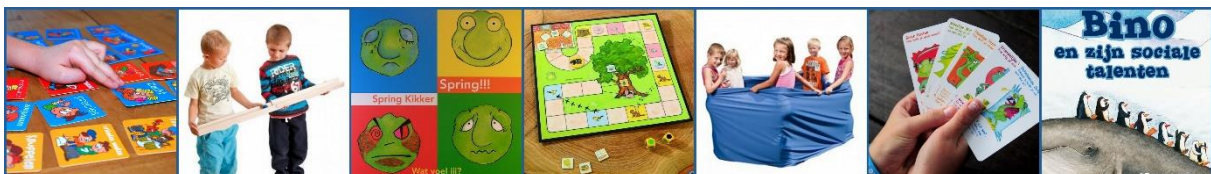
Dit boek gaat over jezelf presenteren. Om dit te kunnen doen, heb je sociale autonomie nodig. Je keuzes en mening over iets kunnen soms afwijken van dat van de groep en dan is het best lastig om toch sociaal autonoom te blijven. Dit boek kan een mooie aanleiding zijn om daarover te praten met de leerlingen. Achterin het boek staan verwerkingsopdrachten.

Spel 'eigenwijsjes' / uitgeverij: Dubbelzies / aantal spelers: variabel / geschikt voor: midden- en bovenbouw.

Trek jouw persoonlijk EigenWijsje, jouw motto voor dat speciale moment, die dag of week. De korte krachtige zin geeft je een steuntje in de rug en versterkt je zelfvertrouwen. EigenWijsjes zijn een speelse aanzet tot een beter zelfbeeld, bewustzijn en zelfvertrouwen.

De positieve zinnen op deze kaartjes leren kinderen om positief te denken. Door regelmatig een kaartje te laten trekken of een andere activiteit ermee te doen, ontwikkelen kinderen een goed zelfbeeld en meer zelfvertrouwen. Dit steuntje in de rug kan ze helpen om op te komen voor zichzelf en hun eigen mening te uiten.

Er zijn meer spellen en prentenboeken die erg geschikt zijn voor het oefenen van de leerdoelen. Kijk voor een volledig overzicht in ParnasSys onder informatief, onder het kopje 'Sova-methoden/materialen/prentenboeken'. Per spel is aangegeven welke doelgroep het spel voor is bedoeld en aan welke ZIEN! vaardigheden je met het spel kunt werken.

Achtergrondinformatie

Deze handelingssuggestie gaat om sociale autonomie binnen het aansluiting zoeken en houden bij een groep.

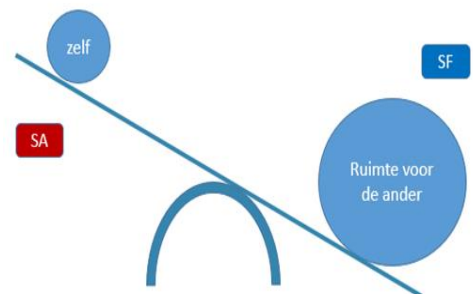
De vaardigheid sociale autonomie heeft te maken met kiezen vanuit jezelf en met het bij je keuze kunnen blijven. Een kind dat deze vaardigheid beheerst weet wat het wil en ook waarom. Het blijft bij zijn keuze, ook al is deze anders dan die van de groep. Door te zeggen wat het ergens van vindt, komt het kind verbaal voor zichzelf op. Hiermee maakt een kind zijn eigen mening en behoeften kenbaar aan anderen. Het maken van een eigen keuze en het regelen van eigen zaken, ongeacht wat anderen zeggen of vinden, laat zien dat het kind vanuit zichzelf kiest en weet wat het wil. Het kind heeft eigenheid, wat tot uitdrukking komt in het hebben van eigen interessegebieden, hobby's en voorkeuren. Eigenheid is datgene wat het kind in aanleg als mogelijkheid heeft gekregen en dat zich in de interactie met de menselijke omgeving ontwikkelt om zo zijn unieke persoon-zijn te ontplooien (Kok, 2005).

Een kind dat niet of slechts beperkt in staat is om eigen mening en behoeften tot uitdrukking te brengen en eraan trouw te blijven, vraagt zijn omgeving om hem te helpen zijn eigen behoeften en meningen te ontdekken en daaraan vast te houden. Wanneer een kind deze vaardigheid beheerst, betekent dit voor de ontwikkeltaak 'aansluiting zoeken en houden bij een groep' dat het kind eigenheid heeft. Het kan bij zijn eigen keuzes blijven en groepsdruk weerstaan en is niet al te afhankelijk van wat anderen van hem vinden.

Relatie met andere ZIEN!-dimensie

Door hun beperkte uiting van autonomie zijn deze kinderen vaak afhankelijk van andere kinderen, bijvoorbeeld van hun goedkeuring. Kinderen met weinig eigenheid scoren dan bovengemiddeld tot hoog op sociale flexibiliteit. Zij zijn immers als het ware genooddaakt zich aan te passen aan anderen. Het kind laat veel ruimtegevend gedrag zien, maar

verliest daarbij de ruimte voor zichzelf. Ondersteunen we deze kinderen niet, dan lopen ze het gevaar een meeloper te worden, zonder eigen mening.

Bronnen

Broer, N.A., Haverhals, B., & Bruin, H.L. de (2012). *Verantwoording pedagogisch expertsysteem ZIEN! Voor het primair onderwijs!* Gouda: Driestar educatief.

Kok, J.F.W. (2005). *Specifiek opvoeden. Orthopedagogische theorie en praktijk.* Utrecht: De Tijdstroom.